

- 3 白俄罗斯歌曲选集 / 薛范围编. – 上海: 上海音乐出版社会, 2017. – 172面. (Сборнік беларускіх песень / Сюэ Фань. – Шанхай: Шанхайскае музычнае выдавецтва, 2017. – 172 с.)
- 4 薛范(Сюэ Фань) – Baidu, 2025. – URL: <https://baike.baidu.com/item/%E8%96%9B%E8%8C%83> (дата звароту: 03.06.2025).

УДК 821.161.3.09

А. М. МЕЛЬНИКАВА
(г. Гомель, ГДУ імя Ф. Скарыны)

ДУХОЎНЫ ВЕКТАР ПАЭЗІІ ГАЛІНЫ ТВАРАНОВІЧ

У артыкуле разглядаецца духоўная скіраванасць паэзіі Г. Тварановіч: тэматыка вершаў, хрысціянскія матывы, евангельскія вобразы, адлюстраванне глыбокіх духоўных намаганняў, напружанае самапазнанне, спавяданне этычных хрысціянскіх каштоўнасцей, глыбіня сімвалічных абагульненняў з глыбока эмацыяльным перажываннем хрысціянскіх ісцін.

Г. Тварановіч – даследчык літаратуры, доктар філалагічных навук, аўтар манаграфій “Маральны свет героя: Беларуская і югаслаўская ваенная проза 60–70-х г.”, 1986; “Пакутаю здабыты мір: Тыпалогія характару ў беларускай і славенскай прозе”, 1991; “Беларуская літаратура: паўднёваславянскі кантэкст: (Адзінства генезісу, тыпаў літаратур і характар узаема сувязей, 1996; “Пры брамах Радзімы: Літаратурнае аб’яднанне “Белавежа”: станаўленне, праблемы, асобы” (Беласток, 2012), адзін з аўтараў “Гісторыі беларускай літаратуры XX ст.” (Т. 1–4, 1999–2002), перакладчык (“Запіскі янычара Канстанціна Міхайловіча, серба з Астроўіцы” (у сааўтарстве з Янам Чыквіным).

Акрамя таго, Г. Тварановіч – таленавітая паэтэса, аўтар паэтычных зборнікаў “Ускраек тысячагоддзя”, Мінск, 1996; “Верасы Драганава”, Мінск, 2000; “Чацвёртая стража”, Беласток, 2004; “Бурштынавы яблык”, Беласток, 2010.

Вызначальнае ў паэзіі Г. Тварановіч – філасофская роздумнасць, імкненне спасцігнуць асноватворныя ісціны, абсалютныя каштоўнасці, пошук Сапраўднага:

Як памагчы той кволай
завязі духоўнага,
схаванай у душэўным,
якім сеецца напачатку
кожны век чалавечы,
памагчы,
каб вызваліць Існае?.. [1, с. 19].

Гэта пошукі свайго прызначэння, пошук адказаў на пытанні: хто мы, куды ідзем, якая мэта гэтага шляху, што за мяжой жыцця і смерці: “Пакутна і радасна // шукаю штодня адказ // на адведзеным мне кавалку свету” [1, с. 19].

Пра вартасць літаратуры трэба меркаваць перш за ўсё па змястоўнасці твораў, па тым пасыле, які яны нясуць у свет. Духоўныя матывы заўсёды надаюць творам глыбіню, арыентуюць чытача на абсалютныя каштоўнасці.

Духоўная паэзія скіроўвае на спасціжэнне галоўнага, на пошук свайго прызначэння. Архіепіскап Сан-Францыскі Іаан (Шахаўскі) пісаў пра паэзію як найвышэйшую праяву чалавечага духу і самы кароткі шлях да Бога: “Поэзия есть гимнологическое преодоление всех стёршихся силлогизмов и словесных обозначений, переставших открывать мир... В ней является само бытие, которое более ценно, чем всё то, что может быть им выражено...” [2].

З канца 1980-х гадоў мінулага стагоддзя ў літаратуры постсавецкіх краін адбываецца імклівае адраджэнне хрысціянскай традыцыі, духоўнай плыні ў паэзіі. У навуковай літаратуры

існуе даволі глыбокая рэцэпцыя такіх твораў. Існуе нават тэрмін “рэлігійнае літаратуразнаўства”. Вылучаюцца такія разнавіднасці рэлігійнай паэзіі, як метафізічная паэзія, духоўная паэзія, філасофска-рэлігійная лірыка, рэлігійная паэзія містыцызму, нерэлігійная паэзія біблейскай тэматыкі, псеўдадухоўная паэзія, а таксама “праваслаўны кітч” (вершы, дзе пануюць царкоўна-рэлігійныя рэмінісцэнцыі, але адсутнічае глыбока-ўнутранае перажыванне біблейскіх падзей).

Адносна размежавання метафізічнай і філасофска-рэлігійнай паэзіі рускі даследчык С. Скорык адзначае: “Не хацелася б, каб метафізікаў блыталі з філасофска-рэлігійнымі лірыкамі. У апошніх ніколі не ідзе гаворкі пра сваё «таямнічае Пасвячэнне» і нейкіх «бязмежных ведах», іх паэзія звернута перш за ўсё да голасу сумлення. Калі гэта і не праваслаўны «вузкі шлях», то, ва ўсякім выпадку, ён здольны прывесці туды ж. А абцяжарванне тканіны верша нібыта-эзатэрычнымі (а на справе – проста цьмянымі) выслоўямі нічога не даюць ні сэрцу, ні розуму, не здольныя заахвоціць чытача ні ўспомніць аб душы, ні задумацца над праблемамі маралі і светабудовы, калі іх царкоўны разгляд яго не задавальняе” [3].

Таксама трэба адзначыць, што менавіта рэлігійнае літаратуразнаўства звярнула істотную ўвагу на такі тып аўтарскай эмацыйнасці, як “удзячнае прыманне свету і сардэчнае ўзрушанне” (В. Я. Халізеў) [4]. Да гэтага навукоўцамі разглядаліся такія тыпы аўтарскай эмацыйнасці, як геаічнае, ідылічнае, сентыментальнае, рамантычнае, трагічнае, камічнае, іранічнае.

У паэзіі Г. Тварановіч арганічна спалучаюцца эстэтычны і рэлігійна-містычныя складнікі. Духоўная скіраванасць паэзіі Г. Тварановіч выяўляецца не проста ў тэматыцы вершаў (“Вялікдзень”, “У храме”, “О, Госпадзе, Ісусе Хрысце!”, “Троіца. Духаў дзень”, “Да споведзі”, “Няўжо апошняй сечы”, “Крыжа засень”, “Няўжо апошай сечы”, “Золак, світанне” etc), але перадусім у іх напоўненасці хрысціянскім зместам (“Ці выратуюцца добрыя”, “Пасля, ужо пасля ўсяго”, “Якою мушу быць”, “Адчыняецца неба насустрач”, “Трывай, душа, трывай”, “Не прапусціць, не зблытаць ані з чым”, “Ён наперад ведае” etc). Хрысціянскія матывы, евангельскія вобразы з’яўляюцца арганічнай часткай духоўна-маральнай прасторы, у якой асэнсоўвае сябе Г. Тварановіч. Зварот да вобразаў Святога Пісання ў паэтэсы – не проста крыніца агульнакультурных метафар, сімвалаў, алегорый, а выяўленне спецыфікі асабістага духоўнага пошуку. Г. Тварановіч важна сказаць пра іншую рэальнасць, якая супрацьстаіць штодзённаму, часоваму.

Творы паэтэсы пазбаўлены сухога дыдактызму і маралізатарства, гэта не проста пераказ мастацкім словам біблейскіх сюжэтаў, а перадача ўнутранага вопыту, адлюстраванне глыбокіх духоўных намаганняў, напружанае самапазнанне:

У святло,
у світанне
мяне прывялі
жахлівая незваротнасць
і вялікі сум
аб той хвілі,
калі
маё адзінае жыццё,
зусім неўпрыкмет,
імклівым часам падманутае,
мусіць апасці лісцем сухім
пад крокі наступнікаў <...>
Толькі – о, літасць! <...>
Душа зведала Вечнасць [1, с. 5].

У творах Г. Тварановіч – разважанні пра Вечнасць, Веру, Надзею, Любоў, Існае, тое адзінае, што здольнае ўратаваць (“Маўчанне Госпада”, “Калі набягае раса нябесная”, “Душа ў абалонцы плоці”, “А можа вось зараз”).

Найчасцей сустракаюцца ў вершах паэтэсы словы *Існае*, *Вышэйшы*, *Вечнасць*: “Растулены ў Вечнасць час”, “яна струменіць у Вечнасць, туды, // дзе губляюцца час і прастора

зямныя”. Вядомы хрысціянскі прапаведнік А. Шмеман пісаў: “Вечнасць – не знішчэнне часу, а яго абсалютная сабранасць, цэльнасць, аднаўленне. Вечнае жыццё – гэта не тое, што пачынаецца *пасля* часовага жыцця, а адвечная прысутнасць усяго ў цэласнасці” [5, с. 25]. Менавіта глыбокае пранікненне ў сутнасць хрысціянскага вучэння дазваляе Галіне Тварановіч выказацца, па словах А. Шмемана, пра “вопыт вечнасці тут і цяпер”

... бо ўсё, нат век – імгненне,
водбліск зорнае стыхіі.
і мы спяшаемся, ляцім
у неўміручыя прасторы –
бяскончасць вечнага

цяпер [1, с. 81].

Хрысціянства супрацьстаіць свету мітусліваму, спажывецкаму, скіраванаму на поспех, задавальненне ўсялякага кшталту амбіцый і т. п., што Г. Тварановіч акрэслівае як “ілжывую бяскончасць тлумнага дня”. Адсюль і заклікі спыніцца, засяродзіцца, задумацца над сваім жыццём, жаданнямі, вынікамі. Толькі напружанае ўнутранае жыццё дазваляе паэтэсе напісаць пра “невypadковасць імгнення”.

Увогуле, многія выразы з вершаў Г. Тварановіч мусілі б стаць крылатымі: “побач з мамай дом паўсюль”, “сіротамі свет заселены”, “бяскончасць вечнага цяпер”, “свята здзяйснення лёсу”, “агледзіны душы”, “ручніком часу асушаны слёзы”, “вучыць непазбежнасць”. І ўрэшце – “мы – вечныя, // пакуль нас сабою засланыюць // нашыя мацяркi” [1, с. 36].

Г. Тварановіч спавядае этычныя хрысціянскія каштоўнасці:

Божа! <...>

Навучы мяне быць удзячнаю.

Дай мне сілы на добрае.

І адымі, калі мыслію благое [1, с. 8].

Вось і “ўдзячнае прыманне свету і сардэчнае ўзрушанне”, паводле В. Халізева. Паэтка звяртаецца да вялікай ахвяры Хрыста:

бо аднойчы,

– і мяне ратуючы, –

быў раскрыжаваны

самы светлы ў Сусвеце

Чалавек... [1, с. 20].

Вершам Г. Тварановіч уласціва спалучэнне глыбіні сімвалічных абагульненняў з глыбока эмацыяльным перажываннем хрысціянскіх ісцін. Паэтычнае асэнсаванне атрымлівае хрысціянскі погляд пра заканамернасць, невычайнасць усяго, што з намі адбываецца, пра Вышэйшую задуму пра кожнага з нас:

Усё, ці ж не ўсё ў прыродзе,
сэнсам адзіным, суцэльным,
з кропкі адной скіравана
і ўвасабляецца, несумяшчальнае бы,
выпадковае на чалавечы розум... [1, с. 164].

Вершы Г. Тварановіч – споведзь пра пакаянне, пра зварот да сапраўднага шляху, пра барацьбу са злом унутры сябе:

Пекла й рай,

дабро й зло,

цёмра й святло –

усё гэта я,

тое ражна,

што папярэць устае

Боскай святой задумы

аб чалавеку [1, с. 50].

Паэтэса піша пра вечнае і штодзённае змаганне на полі чалавечай душы. Гэта і ёсць той “вузкі шлях”, што вядзе да Бога.

Г. Тварановіч шукае першародную цэльнасць чалавечай асобы. У вершы “Вогненная сутнасць святы” паэтэса нагадвае пра “спрадвечную сутнасць” кожнага з нас:

Мо гэтак у кожным з нас
гарачае немаўлятка духу
натужлива трызніць аб крылах,
каб у час скарыстаць сваю спрадвечную сутнасць [1, с. 58].

У вершы “Не прпусціць, не зблытаць ані з чым” – пра адпаведнасць / неадпаведнасць чалавека Боскай задуме:

Запісана ад нараджэння быць
праверанай душы на вернасць
таму, пра што адно здагадваешся тут [1, с. 148].

Менавіта пакора волі Усявышняга, пакаянне ва ўласнай недасканаласці вылучае сапраўднага верніка. Заснавальнік канцэпцыі логатэрапіі В. Франкл сцвярджае: галоўная мэта чалавечага жыцця – не самарэалізацыя, а свядомы пошук сэнсу ўласнага жыцця. Для хрысціяніна сэнс індывідуальнага існавання таксама не ў самарэалізацыі, а ў адпаведнасці волі Божай, у спатканні са Хрыстом (“Я – Шлях, Ісціна”):

Што мушу рабіць,
каб спраўдзіць накіраванае ад веку,
ды не забытаць свой лёс,
а Спатканнем шлях зямны завершыць? [1, с. 78].

Г. Тварановіч адначасова дакладна і ўзнёсла сфармулявала гэта як “свята здзяйснення лёсу”. У вершах паэтэсы – і матывы пакаяння, і вера ў Боскую міласэрнасць (“З дня ў дзень”, “Ён наперад ведае”), і надзея на выратаванне:

Каб жа толькі прасторы
мне стала
Сусвету гулкага

дар жыццядайны

прыняць... [1, с. 18].

І адчуванне пустэчы ад страты ўсведамлення Боскай прысутнасці:
вусцішна, сцюдзёна.

Пазаві мяне,
Божа! [1, с. 9].

Чэслаў Мілаш у эсе “Зямля Ульра” пісаў пра “дэзынтэграцыю каштоўнасцяў” у сучасным свеце. Творы Г. Тварановіч нагадваюць, імкнуча скіраваць да сапраўдных каштоўнасцей.

Вершы Г. Тварановіч – гэта і выяўленне асабістага духоўнага ўзрушэння, рэлігійнага перажывання (“У святло”, “Маўчанне Госпада”, “У храме”, “Сваім слабым, мітуслівым словам”, “Верую”).

Хрысціянскі вектар паэзіі Г. Тварановіч праяўляецца і праз зварот да вобразаў Хрыста (“Адтуль, здалёк”), Багародзіцы (“Сына плоць смяротную”). Паэтычнае асэнсаванне атрымліваюць вобразы святых (“О вы, лагодныя пактнікі”, “Самотны паэт трагічнага часу”, “Паводле свяціцеля Феафана”, “Святая Петка”, “Святы Сава”).

Вершы Г. Тварановіч сведчаць пра глыбокую ўкараненасць паэтэсы ў Хрысціянства, хрысціянскія каштоўнасці, пра глыбока ўсвядомлены асабісты выбар, паколькі сэнс хрысціянскіх заветаў адкрываецца толькі таму, хто спрабуе жыць у адпаведнасці з імі.

Паэтэса нагадвае, што кожны чалавек – пакліканы, вырваны з Нябыту, што жыццё кожнага мае вялікі сэнс, трэба толькі імкнуча адшукаць гэту задуму Усявышняга пра нас:

Углядаецца ў абрысы мае душы,
Кінутай Ім аднойчы зернем
у раллю жыцця
тутэйшага [1, с. 9].

Г. Тварановіч піша пра чалавека як пра вобраз і падабенства Божае:
іскрынка творчая заззяла
у істоце чалавечай – Божай... [1, с. 65].

Вершы Г. Тварановіч прасякнуты ўсведамленнем рэальнасці Вышэйшага (“Зрушацца няўмольныя пласты”), якое праяўляецца перш за ўсё ў любові, адчуванні прыгажосці, радасці паразумення. Г. Тварановіч піша, што толькі ў сцішанасці, унутранай засяроджанасці дае адчуць сябе Гасподзь (“Прамяністае імгненне”, “Скрозь кожны дзень”):

Скрозь кожны дзень
у ціхай лагодзе
я б хацела праходзіць [1, с. 70].

Толькі адасобіўшыся ад выпадковага, мітуслівага, вызваліўшы ўнутраны зрок, магчыма спасцігнуць, зразумець таямніцу быцця. Што адпавядае хрысціянскаму вучэнню (пра гэта пераканўча сказана ў кнізе мітрапаліта Антонія Суражскага “Пра малітву”):

Ды анёл ціха падказвае:
“Глянь, вунь тваё горняе
б’ецца крыламі аб столь
цеснай чалавечай галубятні.
Цішэй шукай дзверы –
у сябе” [1, с. 53].

Эпітэт “ціхі” – адзін з самых частотных у паэтэсы: “мой ціхі голас”, “цішынёю вачэй”, “кветкі ціхай пяшчоты”, “у цішы добра чутно”, “а ціхамірнасць шукае хоць шчыліну, // каб душу наталіць живою вадою”.

У хрысціянскім вучэнні катэгорыя *часу* атрымлівае спецыфічнае разуменне. Пакуты Хрыста на крыжы – вынік і нашых грахоў (“За нас раскрыжаваны, за нас спакутаваны”). Г. Тварановіч уздымаецца да містычнага ўсведамлення далучанасці ўсеагульнай і ўсечасовай, а таксама ўласнай да Біблейскіх падзей:

Хрысце, даруй нам, няверным,
нямоглым,
за бясконцасць пакуты Твае... [1, с. 26].

Біблейскія падзеі ўспрымаюцца паэтэсай як падзеі асабістага духоўнага жыцця. Услужванне ў сябе, глыбокая ўнутраная работа не дазваляюць заспакоіцца, трапіць у палон задаволенасці сабою, абыякавасці. Г. Тварановіч “пільнуе сваю душу” ад граху, робіць “агледзіны душы”, таму і нараджаюцца такія вершы, як “Усё. Спаленыя мажлівасці”. Адсюль такая чуйнасць, міласэрнасць пісьменніцы да ўсяго живога, здольнасць адчуць боль іншага. Г. Тварановіч пазбягае мітуслівасці, пошласці (“сумую заўжды па // непасрэднасці галубінай // у шчырай прасторы душы”).

Базавай у хрысціянскім вучэнні з’яўляецца катэгорыя любові: “Прыказанне новае даю вам, каб вы любілі адзін аднаго; як Я узлюбіў вас, каб і вы адзін аднаго любілі” [Ян. 13:34]. Не абмінае тэмы любові і Г. Тварановіч (“Прыкмячаю часам, як аднекуль”, “Не падыходжу”, “Гасподзь Бог”, “Дасканалай Любові”). На старонках твораў паэтэсы рассыпаны: “ратуе Любоў”, “як у Любові знайсціся”:

Моцы малю, каб дачакацца
міласэрнае самае ўлады –
улады Любові Хрыстовай
над роснай зямлёю... [6, с. 12].

Ул. Конан, які шмат пісаў пра хрысціянскі кантэкст беларускай літаратуры, адзначае: “Хрысціянская экзістэнцыяльная філасофія, таксама адпаведная ёй паэзія, кажуць нам: нас выратуюць вера, надзея, любоў. З гэтай боскай трыяды найвышэйшая – любоў. Яна ратуе чалавека і дорыць яму райскую перспектыву ўжо тут і цяпер – на гэтым свеце. Праз яе мы будзем пакліканы ў перспектыве эсхаталагічнага перамянення Сусвету” [7, с. 462].

Хрысціянскае вучэнне гаворыць пра суаднесенасць, праяўленне Боскага Валадарства праз свет фарбаў, гукаў, рухаў, “адчуванні жыцця ў яго цялеснасці, увасобленасці, рэальнасці, непаўторнай унікальнасці кожнай хвіліны і яе паўнаты”, згодна са А. Шмеманам [5, с. 52]. Г. Тварановіч дадзена гэтая здольнасць адчування прыгажосці жыцця: “Калі нябгае раса нябесная, // Убіраецца ў сілу маленне”, “вясновае зямлі гучанне”; “пакуль дрыготкае здзіўленне // у чуйнасці сваёй не зможацца // адкрыццём ранішнім, вясновым // душу зямную хваляваць – // прымаць удзячна нам // жыцця вялікаснага плынь” [1, с. 80]. Яна літаральна “замілавана цудам жыцця”, “вясновай зямлі гучаннем”.

Вельмі дакладна акрэслена сутнасць паэзіі Г. Тварановіч у анатацыі да зборніка “Верасы Драганава”: “Лірычная гераіня ўспрымае жыццё як найвялікшы дар, у берагах якога кожны спраўджваецца як універсальная духоўная магчымасць у паўсядзённым выбары абставін, узрастаючы ў любові да роднай зямлі, вялікай чалавечай сям’і” [8, с. 2]. Паэтэсе дадзена здольнасць бачыць прыгожае ў, здавалася б, звычайным (“і раптам скрозь мокрую цемень // да самага сэрца – кліч жураўліны”) [1, с. 164].

Вершы Г. Тварановіч скіроўваюць на раздум, прымушаюць прыпыніцца ў будзённым і задумацца над важнымі пытаннямі:

Жыццё –

час, узяты ў дужкі падзей,

падзеяй народжаны,

па падзеях раскладзены,

у падзеі ўштукаваны.

Падзея сведчыць пра час

і па ёй час вызначаецца –

час нараджэння і час смерці,

прамінанне, успамін і надзея [1, с. 172].

Чэслаў Мілаш пісаў: “Грамадства і цывілізацыя існуюць, дзякуючы нечувана дробным кроплям дабрадзейнасці, што жывуць у паасобных індывідах і даюць істотныя вынікі дзякуючы забытанаму працэсу памнажэння кожнага такога зернейка праз іншыя зернейкі” [9, с. 297]. “Кропляй дабрадзейнасці” з’яўляецца і творчасць Г. Тварановіч.

Спіс літаратуры

- 1 Тварановіч, Г. Бурштынавы яблык / Тварановіч, Г. – Беласток, 2010. – 92 с.
- 2 Котова, Наталья Александровна. Современная духовная поэзия : диссертация ... кандидата филологических наук [Электронный ресурс]. – Режим доступа : [www / disserr.ru/contents/294280.html](http://www.disserr.ru/contents/294280.html). – Дата доступа : 21.12.24.
- 3 Скорик, С. Религиозная и метафизическая поэзия / С. Скорик [Электронный ресурс]. – Режим доступа : [www/stihi.pro/140-o-religioznoj-i-metafizicheskoy](http://www.stihi.pro/140-o-religioznoj-i-metafizicheskoy). – Дата доступа : 21.12.24.
- 4 Хализев, В. Теория литературы / В. Хализев. – М. : Высшая школа, 1999. – 397.
- 5 Шмеман, А., прот. Дневники. 1973–1983 / А. Шмеман ; сост., подгот. текста У. С. Шмеман, Н. А. Струве, Е. Ю. Дорман. – 2-е изд., испр. – М. : Русский путь, 2007. – 720 с.
- 6 Тварановіч, Г. Ускраек тысячагоддзя / Г. Тварановіч. – Мінск : Мастацкая літаратура, 1996. – 143 с.
- 7 Конан, Ул. Выбранае / Ул. Конан. – Мінск : Смэлтак, 2009. – 536.
- 8 Тварановіч, Г. Верасы Драганава / Г. Тварановіч. – Мінск : Беларускі кнігазбор, 2000. – 96 с.
- 9 Мілаш, Ч. Зямля Ульра / Ч. Мілаш. – Мінск : Беларускі кнігазбор, 2011. – 388 с.